

УДК 351:004] (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2025-1.17>

Олег ПУШКАР

кандидат юридичних наук, адвокат

ORCID: 0009-0007-4194-1754

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. Метою статті є визначення ролі інформаційних технологій у формуванні державної інформаційної політики. **Методологія дослідження.** Основну теоретичну базу дослідження склали мета етика Джорджа Едуарда Мура, інформаційна етика Лучано Флоріді, концепція моральної відповідальності Г. Ленка. Методологічною основою є сукупність методологічних підходів (системний, синергетичний та інформаційний тощо), які поглиблюють та розвивають сучасну діалектику. Автор спирався на широкий спектр сучасної філософської, етичної, природничо-технічної, інформаційної та ноосферно-екологічної літератури, в якій аналізується проблема, що розглядається в роботі.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше розкрито філософсько-етичні основи інформаційної безпеки та структури інформаційної етики. Систематизовані за основними сферами життєдіяльності суспільства негативні ефекти застосування інформаційних технологій та інформаційні небезпеки та загрози, що породжуються ними. Виділено основні напрямки та аспекти інформаційної безпеки: захист планетарного інформаційного простору від різних загроз, формування інформаційної культури. Визначено значення культури суспільства у зв'язку з розумінням моральної відповідальності у процесі широкого застосування інформаційних технологій. Виявлено та систематизовано основні елементи структури та характеристики інформаційної етики як керівництва безпечного застосування інформаційних технологій та функціонування в інформаційному середовищі. Виділено основні проблеми етико-філософського характеру у системі інформаційної безпеки.

Висновки. У зв'язку з проблемою забезпечення інформаційної безпеки виділяються основні напрямки цього процесу: захист єдиного світового інформаційного простору від різних небезпек та загроз; безпечний для людини, суспільства, держав, світової спільноти та біосфери розвиток інформаційного простору та формування інформаційної культури. Визначено можливість використання наукових досягнень заради діаметрально протилежних у моральному плані цілей, що переростає у глобальну проблему. Встановлено роль етичних норм у системі безпеки інформаційних технологій стає центральною для виживання та розвитку суспільства. Доведено методологічне значення для етико-філософських досліджень у галузі безпечного використання інформаційних технологій таких категорій, як «безпека», «відповідальність» тощо. Встановлено, що інформаційна етика виходить на перший план у світі забезпечення безпеки використання інформаційних технологій, підвищення культури на основі засвоєння досягнутого людством, для формування кожного суб'єкта про його права та обов'язки в інформаційному співтоваристві, відповідальності за використання інформаційно-комп'ютерних технологій та інших форм інформації. Визначено, що формування інформаційного суспільства створює нові інформаційно-етичні проблеми: комп'ютерна злочинність, маніпулювання за допомогою інформаційних технологій, виховання технократичного мислення, регулювання кіберпростору, питання клонування та генної інженерії. Все, що стосується теми забезпечення безпеки на всіх рівнях використання інформаційних технологій, формує завдання та вирішення етичного характеру.

Ключові слова: державна інформаційна політика, інформаційні технології, інформаційне суспільство.

Oleh PUSHKAR

Candidate of Law, Lawyer

ORCID: 0009-0007-4194-1754

THE ROLE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN FORMING STATE INFORMATION POLICY

Abstract. The aim of the article is to determine the role of information technologies in the formation of state information policy. **Research methodology.** The main theoretical basis of the study was the metaethics of George Edward Moore, the information ethics of Luciano Floridi, the concept of moral responsibility of G. Lenk. The methodological basis is a set of methodological approaches (systemic, synergistic and informational, etc.), which deepen and develop modern dialectics. The author relied on a wide range of modern philosophical, ethical, natural, technical, informational and noosphere-ecological literature, which analyzes the problem considered in the work.

The scientific novelty of the work lies in the fact that for the first time the philosophical and ethical foundations of information security and the structure of information ethics are revealed. The negative effects of the use of information

technologies and the information dangers and threats generated by them are systematized by the main spheres of society. The main directions and aspects of information security are highlighted: protection of the planetary information space from various threats, formation of information culture. The significance of the culture of society in connection with the understanding of moral responsibility in the process of widespread use of information technologies is determined. The main elements of the structure and characteristics of information ethics as a guide to the safe use of information technologies and functioning in the information environment are identified and systematized. The main problems of an ethical and philosophical nature in the information security system are highlighted.

Conclusions. *In connection with the problem of ensuring information security, the main directions of this process are highlighted: protection of a single global information space from various dangers and threats; development of the information space that is safe for humans, society, states, the world community and the biosphere and formation of information culture. The possibility of using scientific achievements for the sake of diametrically opposed goals in moral terms, which is growing into a global problem, is determined. The role of ethical norms in the information technology security system is established, becoming central to the survival and development of society. The methodological significance for ethical and philosophical research in the field of safe use of information technologies of such categories as "security", "responsibility", etc. is proven. It is established that information ethics comes to the fore in the light of ensuring the safety of the use of information technologies, improving culture on the basis of assimilation of what has been achieved by humanity, to inform each subject about his rights and obligations in the information community, responsibility for the use of information and computer technologies and other forms of information. It is determined that the formation of an information society creates new information and ethical problems: computer crime, manipulation using information technologies, education of technocratic thinking, regulation of cyberspace, issues of cloning and genetic engineering. Everything that concerns the topic of ensuring security at all levels of the use of information technologies forms tasks and solutions of an ethical nature.*

Key words: *state information policy, information technologies, information society.*

Постановка проблеми. Роль інформаційних технологій в управлінні соціальними, економічними та політичними процесами сьогодні велика. Інформаційні технології можуть розглядатися як фактор, що надає глобальний вплив на розвиток суспільства та формування нової інформаційної реальності. У цій ситуації актуальною проблемою є вивчення сучасних позитивних та негативних тенденцій розвитку процесу застосування інформаційних технологій, а також прогнозування майбутніх напрямків безпечного розвитку цього процесу для суспільства та довкілля. Інформаційна безпека суспільства спрямована також і на запобігання негативним наслідкам використання інформаційних технологій, багато з яких є серйозною загрозою для особистості, суспільства і держави. Процес інформатизації має сприяти виживанню людства та переходу на шлях сталого розвитку.

У зв'язку з цим виникає практична необхідність формування та утвердження заново осмисленої системи цінностей щодо застосування технологій інформаційного суспільства. Йдеться про теоретичну оснащеність етики та ту моральну реальність, яку вона покликана осмислити. Усвідомленням необхідності застосування етичних вимог у контексті розвитку та використання інформаційно-комп'ютерних технологій обумовлений вибір даної теми дослідження. У західній науковій літературі останні десятиліття приділяється особливу увагу теорії

інформаційної етики. У нашій країні етико-правові проблеми безпеки інформаційних технологій розглядаються поки що лише в юридичній літературі. Актуальність теми дослідження визначається нагальною потребою філософсько-методологічного аналізу понять «інформаційна загроза та небезпека», «інформаційна безпека» та «моральна відповідальність», а також зростанням ролі етичних вимог у процесі розвитку та використання інформаційних технологій.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Вплив зростання технологій на розвиток цивілізації, життя людини і суспільства наголошують у своїх роботах М. Вебер, Х. Ортега-і-Гассет, А. Тойнбі, О. Шпенглер, Ю. Хабермас, М. Хайдеггер, К. Ясперс. Аналіз проблем теорії інформації, її використання в різних галузях діяльності людини та суспільства міститься у працях вчених у галузі кібернетики (Н. Вінер, К. Шеннон, У. Ешбі). Аналіз наявної літератури показує, що виконано велику роботу з дослідження застосування інформаційних технологій загалом та інформаційної етики зокрема. Водночас сучасний соціально-економічний та науково-технічний розвиток потребує подальшої розробки зазначеної проблематики з урахуванням усього комплексу понять та проблем, пов'язаних із етичними аспектами безпеки інформаційних технологій. Дане дослідження – спроба зробити внесок у вирішення зазначеного завдання.

Мета статті – визначити роль інформаційних технологій у формуванні державної інформаційної політики.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз основних праць теоретиків інформаційного суспільства [1–3] дозволяє зробити висновок, що технологічний прогрес та кодифікація знання є системоутворюючими та визначальними факторами соціального прогресу. Також можна дійти висновку, що виробничий прогрес більше не є основним вирішальним чинником змін, що впливає на звичаї, соціальний устрій та цінності суспільства. Постіндустріальне суспільство формується під впливом інформаційно-інтелектуальної технології, отже, головним фактором суспільного відтворення стають не тільки і стільки накопичення матеріальних благ і послуг, скільки накопичення знань, досвіду, а також інших складових, об'єднаних поняттям «людський капітал». Як інформаційні та інші високі технології, будучи засобом здійснення життєдіяльності людини, будуть використовуватися, цілком залежить від суспільства та від вибору напряму розвитку, який воно зробить. У концепціях інформаційного суспільства інформація, знання, нові інформаційні технології та телекомунікації стають основним агентом соціальних, економічних та політичних змін у суспільстві.

У сфері науки та технологій за останні 30 років було здійснено низку справжніх проривів у галузі інформації та комунікації, у медицині, харчуванні, сільському господарстві, економічному розвитку та біотехнології. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства констатує, що інформаційно-комунікативні технології є одним із найбільш важливих факторів, що впливають на формування суспільства XXI століття. В інформаційному суспільстві вихідною інноваційною технологією є комп'ютерна технологія, а його основною функцією – заміщення та вдосконалення розумової праці людини. У цій ситуації відбувається сильна трансформація інтелектуального потенціалу соціуму за допомогою засобів інформаційних технологій, особливо заснованих на системах штучного інтелекту. Склалася класифікація методів та засобів у галузі інтелектуальних інформаційних технологій, у якій виділяються такі напрямки, як нейронні мережі та генетичні алгоритми, експертні системи,

технології віртуальної реальності. Відмінною рисою нових технологій є можливість обробляти, зберігати та розповсюджувати інформацію у цифровій формі.

Розвиток інформаційних комунікацій практично виключило з процесів обміну даними поняття фізичного простору та часу; воно «розмиває» державні кордони, призводить до залучення до цього процесу індивідуальних користувачів та поступового формування глобального інформаційного та соціального простору, особливо на базі Інтернет, до комп'ютерної мережі якого вже підключено близько 500 млн. користувачів телекомунікації (супутниковий зв'язок, передача інформаційних потоків по оптоволоконним каналам) грають дедалі більшу роль як і процесах задоволення потреб у інформації, і у розвитку суспільства загалом. Інформаційні технології, які розуміються як узагальнені способи інтелектуальної діяльності людини, сприяють швидкому досягненню екзистенційних цілей за мінімальних часових, фінансових, моральних, фізичних витрат людини. Цим і пояснюється процес їх широкого використання, але, як показав досвід, у кожному вимірі стійкості – саме екологічному, економічному, соціальному – високі технології зможуть зіграти як позитивну, і негативну роль.

На нашу думку, головне завдання полягає в тому, щоб краще зрозуміти, як нові технології можуть бути оптимально застосовані як для захисту навколишнього середовища, так і для розвитку соціальної сфери. Тому ліквідація негативних наслідків науково-технічного прогресу, їх своєчасне передбачення та запобігання, раціональне використання досягнень науки і техніки, а також вироблення та засвоєння нових систем ціннісних орієнтацій в результаті загальної комп'ютеризації та інформатизації суспільства, відносяться до глобальних проблем сучасності.

Прояв негативних тенденцій та наслідків використання інформаційних технологій у всіх основних сферах людської діяльності робить особливо актуальною проблему інформаційної безпеки. Зазначено, що в результаті неправильного застосування інформаційно-комп'ютерних технологій виникають такі небезпечні явища, як комп'ютероманія та формування «машинного» стилю мислення. Техноцентровані люди звертаються коїться з іншими за аналогією

з комп'ютером, унаслідок чого вони починають ігнорувати справді людські взаємини, що може призвести до втрати почуття морального обов'язку та соціальної відповідальності. В інформаційному суспільстві раціоналізованої технократичної цивілізації може взагалі зникнути не лише культура, а й свобода людини, її відповідальність, можливість вибору тощо, оскільки цей світ, якщо він буде пануванням раціоналізму та технократії, може перестати бути людським.

Необхідно вказати на проблеми інформаційного експансіонізму та насильства, використання інформаційних технологій для маніпулювання суспільною свідомістю, економічного та військового шпигунства та ін. Також зазначається, що останнім часом стала вживатися термінологія «інформаційна (комп'ютерна) злочинність» та «інформаційна війна». Інформаційна війна – це управління чужими інформаційними ресурсами, а них – економічними і соціальними ресурсами у вигляді власних інформаційних технологій із придбання економічного та соціального прибутку. Комп'ютерна злочинність: проникнення в чужу інформаційну систему, розкрадання, зміна (підробка), знищення інформації, виведення з ладу програмних та апаратних засобів, несанкціоноване запровадження інформації тощо, – це також інформаційна війна, спрямовану оволодіння чужими ресурсами, чи його знищення. Інформаційна експансія також є формою інформаційної війни за чужі соціальні ресурси, збільшення соціальної, а через неї та інших видів ентропії супротивника. Викликає побоювання створення нових видів озброєнь, зростання енергоозброєності та насиченості інформацією та інформаційною технікою сучасних збройних сил; при тимчасовому локальному підвищенні негентропії військової системи вони, зрештою, можуть призвести до знищення всього живого Землі.

Також слід зазначити, що інформаційні технології поки що ніяк не вплинули на вирішення проблеми рівності громадян, регіонів та країн. Більше того, виникла небезпека нової нерівності у суспільстві: реальна загроза «інформаційного розшарування» та потенційна загроза формування інформаційної еліти суспільства. До цього дня інформаційні технології служили лише зміцненню добробуту та влади, а соці-

альні зміни, які вони за собою принесли, сталися лише на робочих місцях.

Широким верствам населення доведеться зіткнутися із залежністю функціонування систем інформатизації від рівня надійності баз даних та спробами селективного розподілу інформації, виникненням елітарного прошарку та проявом нових структурних утворень, що тяжіють до комп'ютерної злочинності; експансії масової культури, розмиванням критеріїв, «наркотизації» дозвілля та спробами маніпулювання суспільною свідомістю; електронним контролем за населенням та соціальною диференціацією на інформаційній основі.

Слід зробити висновок, що масове впровадження інформаційних технологій має супроводжуватись оперативним контролем та гнучкою реакцією на негативні соціальні наслідки. Усі негативні та небажані наслідки застосування інформаційних технологій необхідно прогнозувати та попереджати.

Інформатизація суспільства та іманентно пов'язана з нею інформаційна безпека набули глобальних масштабів і перетворилися на фактор, що впливає на виживання людства в умовах формування єдиного світового інформаційного простору. Недооцінка питань інформаційної безпеки може призвести до важко передбачуваних соціальних, політичних, економічних, військових та інших наслідків. Робиться висновок про необхідність формування системи глобальної інформаційної безпеки як складової системи загальносвітової безпеки.

Вирішенню проблем забезпечення інформаційної безпеки сприяє формування нової інформаційної культури у суспільстві. Інформаційна культура є найважливішим фактором подолання та подальшої елімінації негативних ефектів інформатизації, а також гуманістичної орієнтації цього процесу. Інформаційна культура включає компоненти, пов'язані з етикою, саморозвитком особистості, культурою трансляції та формування системи знання, передачі результатів пізнавальної діяльності суспільству. Уміння орієнтуватись у величезному обсязі інформації, до якої сьогодні людина має доступ, є важливою складовою інформаційної культури.

Інформаційна культура відбиває рівень розвитку суспільства, творчих сил і пізнавальних здібностей людини, виражених у типах осво-

ення світу; рівень організації життя людини та суспільства, процес її формування стає життєво важливим для людини та суспільства загалом. Таким чином, захист культурного генофонду людства та збереження національних культур необхідні для забезпечення інформаційної безпеки у глобальному масштабі.

У світлі забезпечення безпеки створення та використання інформаційних технологій на перший план виходить інформаційна етика, яка спрямована на інформування кожного суб'єкта про його права та обов'язки в інформаційному співтоваристві, відповідальність за створення та використання інформаційно-комп'ютерних технологій та інших форм інформації.

В результаті дослідження ми приходимо до таких висновків: інформаційна етика має бути більш спеціалізованою та прагматичною; вона повинна мати технологічний характер: маєтсья на увазі вироблення методів впровадження прикладного знання у практику у вигляді проєктів, моделей, кодексів. Етичні норми, як свідчить дійсність, власними силами не стримують від здійснення аморальних вчинків. У сфері інформаційної безпеки необхідно затвердити низку нормативних актів на державному рівні. Слід виділити основні елементи структури інформаційної етики: нормативна етика, ситуативна етика та професійна етика.

Загальною особливістю всіх видів професійної етики і те обставина, що вони вищі моральні цінності, зберігаючи своє загальнолюдське значення, набувають, разом із тим, деякі особливі риси. Специфічність розуміння загальнолюдських моральних цінностей позначається на особливостях прояву добра і зла в юридичній практиці, страждання та співчуття у медицині, обов'язку та совісті у військовій справі тощо. В основі інформаційної етики лежать такі категорії, як безпека та відповідальність. Моральна відповідальність – це ставлення особистості до навколишнього світу, до суспільства, що характеризується з погляду ступеня здійснення конкретних моральних вимог (добра, обов'язку честі тощо.). Вона висловлює водночас світоглядну та соціально-політичну позицію особистості. І тут важливі як теоретичні обґрунтування, так і практичні інтереси.

У разі ситуативної етики система морального виховання особистості має формувати природну життєву необхідність орієнтації

дотримання встановлених у суспільстві і законів у сфері інформаційної діяльності. Навіть ті суспільні сили, які різко розходяться між собою у розумінні шляхів політичних та економічних перетворень, сходяться на тому, що визнають мораль як найвищу точку відліку людських пріоритетів. Інформаційна етика визначає такі якості, як повага до права, повага до інших членів суспільства та їх інтересів, довіра, чесність, соціальна відповідальність.

Виділено такі етичні цінності, необхідні для безпечного співіснування в інформаційній сфері:

1) кожен повинен керуватися принципами рівноваги та гармонії, контролювати свої вчинки;

2) повинен дотримуватись встановлених інформаційних норм;

3) має бути відповідальним за свої вчинки.

Моральна культура є необхідною передумовою стратегії сталого розвитку інформаційного суспільства. Етика організує моральну свідомість людей нормативну систему знань, які втілюються у тому поведінці. Щодо цього етику можна розглядати не просто як правильну поведінку в суспільстві, а як керівництво безпечного використання інформаційно-комп'ютерної технології. Слід зазначити, що у питаннях моральної оцінки дії в інформаційній сфері постає проблема вільного вибору вчинків та їх мотивів. Свобода морального вибору тісно пов'язана з моральними засадами суспільства, і цей зв'язок має не тільки теоретичне, а й практичне значення. та за їх суспільно значущі наслідки у ході розвитку техногенної цивілізації. Етика розглядає відповідальність за поведінку з погляду її відповідності визнаним у цьому суспільстві моральним ідеалам та моральним цінностям.

Прийняття моральної відповідальності – вимога, загальне всіх моральних систем. Виділено такі три умови, яким має відповідати загальна моральна система:

1) благо всього людства як найвища цінність, відповідальність як перед нинішнім, так й майбутніми поколіннями;

2) всі моральні норми та вимоги звернені до всіх без винятку;

3) всі моральні норми та зобов'язання повинні бути пов'язані з вищою цінністю: дотримуючись цих норм, суб'єкт сприяє людському добру.

Ці мінімальні вимоги покликані унеможливити приватні інтереси та псевдоморальні зобов'язання в ім'я загальної моральної системи, яка гарантує загальну відповідальність кожного.

Група проблем комп'ютеризованого суспільства стосується професійної етики та юриспруденції (інтелектуальна власність, авторські права тощо). До неї входять питання відповідальності за інформаційно-розробники інформаційно-комп'ютерних технологій помилки, а також зміни структури та ціннісні характеристики професійних етичних кодексів. У вирішенні даних питань роль етичних норм

у системі безпеки інформаційних технологій стає центральною.

Висновки. Інформаційна етика займається аналізом соціальних наслідків створення та використання інформаційних технологій. Глобальні проблеми інформаційної етики виникають у зв'язку з відсутністю ясності у питаннях про те, які етичні обмеження застосування інформаційної технології, а також, як слід поводитися в умовах, коли інформаційні технології надають суспільству та особистості нові можливості у виборі дій. На думку автора, інформаційна етика покликана формулювати правила цих дій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буряк В.В. Основи інформаційних технологій: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2019. 312 с.
2. Дьомін І.С., Рижкова О.М. Цифровізація публічного управління в Україні: виклики та перспективи. Київ : Вид-во КНУ, 2020. 254 с.
3. Матіс Я., Дрейк Д. «Електронне урядування: перспективи для прозорого державного управління». *Journal of Public Administration*. 2021. № 4. С. 56–73.

REFERENCES:

1. Buriak, V.V. (2019). *Osnovy informatsiinykh tekhnolohii: navchalnyi posibnyk [Fundamentals of information technologies: a study guide]*. Kyiv : KNT [in Ukrainian].
2. Domin, I.S., & Ryzhkova, O.M. (2020). *Tsyfrovizatsiia publichnoho upravlinnia v Ukraini: vyklyky ta perspektyvy [Digitization of public administration in Ukraine: challenges and prospects]*. Kyiv : Vyd-vo KNU [in Ukrainian].
3. Matis, Ya., & Dreik, D. (2021). *Elektronne uriaduvannia: perspektyvy dlia prozoroho derzhavnoho upravlinnia [Electronic governance: prospects for transparent public administration]*. *Journal of Public Administration*, 4, 56–73 [in Ukrainian].